

ב"ה

פרשת עקב

וקשרתם אותם לאות על ידכם והיו לטטפות בין עיניכם
דברים יא, יח.

תפילין של יד ושל ראש – שתי מצוות שונות

במנין המצוות דהלכות תפילין ומזוזה וספר תורה – כותב הרמב"ם: "יש בכללן חמש מצוות עשה וזהו פרטן, (א) להיות תפילין על הראש. (ב) לקשרם על היד וכו'", היינו, שמקדים מצות תפילין של ראש למצות תפילין של יד. וכן הוא במנין המצוות שבתחלת ספרו: מצוות עשה השנים-עשר — "לקשור תפילין בראש, שנאמר ^[1] והיו לטטפות בין עיניך", ומצוות עשה השלושה-עשר — "לקשור תפילין ביד, שנאמר וקשרתם לאות על ידך".

וצריך להבין: מדוע שינה הרמב"ם מסדר הכתוב — שהביאו במנין המצוות בתחלת ספרו — "וקשרתם לאות על ידך (ואחר כך) והיו לטטפות בין עיניך", תפילין של יד לפני תפילין של ראש, שלכן, גם הנחתן היא באופן ש"קושר של יד ואחר כך מניח של ראש"^[2], ומדוע הקדים הרמב"ם תפילין של ראש לתפילין של יד?

ואין לתרץ שהקדמת תפילין של ראש לתפילין של יד היא מפני מעלת הקדושה דתפילין של ראש לגבי תפילין של יד (כמבואר בהמשך ההלכות^[3]) — כי הסדר דמנין המצוות אינו בהתאם לסדר מעלת קדושתן וחומר המצוות, כפי שרואים כמה וכמה מצוות חמורות שנימנו לאחרי מצוות קלות.

ומזה מובן גם בנוגע למנין המצוות לפני כל הלכה — שאין הדבר נקבע על פי חומר קדושת המצוה, כי אם, על פי המצטרך לקיום (ובמילא — גם הקדמת הלימוד על דבר קיום) המצוה, ובנדון דידן, מכיון שאי-אפשר להניח תפילין של ראש לפני תפילין של יד [ועד כדי כך, שגם "כשהוא חולץ, חולץ של ראש ואחר כך חולץ של יד", "אמר קרא והיו לטטפות בין עיניך, כל זמן שבין עיניך יהיו שתיים"^[4]], הרי, גם בעשיית התפילין

יש להקדים תפילין של יד לתפילין של ראש, ובמילא, גם בלימוד על דבר עשיית התפילין (במנין המצוות וכו') יש להקדים הלימוד דתפילין של יד ללימוד דתפילין של ראש.

ויש לומר הביאור בזה: תפילין של ראש ותפילין של יד הן שתי מצוות, שאין מעכבות זו את זו, אלא, זו לעצמה וזו לעצמה^[5].

והחילוק שביניהם — כמפורש בלשון ברורה דהרמב"ם בריש הלכות תפילין: "להיות תפילין על הראש, לקשרם על היד", היינו, "דגבי תפילין של יד המצוה היא ההנחה או הקשירה .. אבל בשל ראש המצוה שיהיה מונח", כפי שמבאר הרצ"ב^[6] — בארוכה ובהרחבה, ומכמה מקומות בש"ס, ומוסיף, שנפקא מינא (כדרכו לבאר בכל דבר את הנפקא מינא להלכה) אם הניח קודם אור היום, שצריך למשמש בשל יד, "דשם הנחה הוא מצוה, מה שאין כן בשל ראש דהמצוה שיהיה מונח".

ונמצא, שבתפילין של ראש נעשה קיום המצוה בכל רגע ורגע שהתפילין מונחים עליו, ואילו בתפילין של יד קיום המצוה הוא רק בעת הקשירה.

ועל פי זה, יש לומר, שהחילוק בין תפילין של ראש לתפילין של יד הוא על דרך החילוק בין "תדיר" ל"שאינו תדיר", שכן, קיום המצוה דתפילין של ראש הוא בכל רגע ורגע, "תדיר", וקיום המצוה דתפילין של יד אינו אלא בעת הקשירה, "אינו תדיר".

ולכן הקדים הדמב"ם תפילין של ראש לתפילין של יד — כי, ה"תדיר" דידן הוא גם מוקדם בזמן: תפילין של ראש שאיחרה רגע אחד — אי אפשר להשלימו, כי בכל רגע צריך להיות מונח מצד עצמו, מה שאין כן תפילין של יד, שהמצוה היא ההנחה.

ויש להוסיף ולהעיר, שבכמה נוסחאות וכתבי-יד כו' במנין המצוות^[7] — קודמת המצוות עשה דתפילין של יד למצוות עשה דתפילין של ראש: "לקשור תפילין ביד, שנאמר וקשרתם לאות על ירך", ואחר כך "לקשור תפילין בראש, שנאמר והיו לטוטפות בין עיניך".

ומובן, שאין להקשות מהביאור האמור על דבר הקדמת תפילין של ראש לתפילין של יד מפני המעלה
ד"תדיר" — מכיון שיש לומר שנקט כסדר הכתוב, כפשוטו.

קטע משיחת ש"פ תרומה, ו אדר, רשימת השומעים בלתי מוגה
תו"מ ה'תשמ"ז ח"ב ע' 545.

[1] ואתחנן ו, ח.

[2] פ"ד ה"ה.

[3] פ"ג הי"ז.

[4] מנחות לו, א. שו"ע אדה"ז או"ח הלי תפילין סכ"ח ס"ג.

[5] פ"ד הי"ד.

[6] צפע"נ על הרמב"ם כאן.

[7] ר אה רמב"ם ספר המדע (ירושלים תשכ"ד). וש"נ.

פרויקט זו נוסד בימי השבעה לזכרון ולע"נ הרב גבריאל נח וזוגתו רבקה הי"ד
- שלוחי כ"ק אדמו"ר במומבאי, אינדיא

נדפס ומופץ ע"י הרה"ת ר' שלמה לרר ומשפחתו שיחיו
שלמה נחמ"ה, צבי"ה זלאטע רייזל, שמואל, מנחם מענדל, ישראל אריה לייב, יוסף יצחק,
שניאור זלמן, חיה מושקא, אברהם דוד, אהרן, חנה